

УДК 378.637.035.4

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ****Сергій Грицай**

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
вул. Артема, 29, 61002 Харків, Україна*

Проаналізовано доцільність звернення до компетентісного підходу для розв'язання проблеми формування політичної культури майбутнього вчителя, визначено сутність і структуру політичної компетентності, яку розглянуто як сукупність певних компетенцій майбутнього педагога (аксіологічної, когнітивної, інтелектуальної, регулятивної, комунікативної, громадянської, правової).

Ключові слова: компетентісний підхід, політична культура, політична компетентність учителя, компетенція.

Глибокі соціально-політичні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються в суверенній, демократичній Україні, спонукають до реформування системи освіти, яка має забезпечити умови розвитку і самореалізації кожної особистості, пріоритетність загальнолюдських цінностей, формування поколінь, здатних навчатися протягом життя, створення і розвиток цінностей демократичного суспільства.

В умовах переходу до демократії, реальної участі народу в прийнятті політичних рішень, багатопартійності і плюралізму думок зростає потреба формування у молодого покоління всебічної політичної освіченості, гнучкого політичного мислення, навичок суспільно-політичної діяльності.

Вирішити ці завдання в змозі тільки соціально зрілий вчитель з яскраво вираженою громадянською, суспільно-політичною спрямованістю, здатний ефективно вирішувати питання морального, громадянського, політичного виховання молодих поколінь. Закономірно постає питання про формування в майбутнього вчителя політичної культури як важливої складової його професійної підготовки.

Як об'єкт філософських досліджень політичну культуру розглянуто в працях Л. Ануфрієвої, Н. Казаринової, Г. Лоли, В. Муругової, В. Шапка та інших.

За радянських часів проблему формування політичної культури різних соціальних верств населення досліджували Л. Акімова, Ф. Бурлацький, В. Васильєв, О. Галкін, С. Губерський, О. Єришев, М. Іовчук, Н. Кейзеров,

Л. Коган, Є. Комаров, В. Мушинський, В. Мшвенієрадзе, Ю. Ожегов, В. Репкало, Р. Севрук, В. Щегорцев та інші.

Високо оцінюючи дослідження науковців, зауважимо, що питання формування політичної культури молоді в нових історичних умовах вивчено недостатньо. Серед сучасних наукових праць, присвячених цій проблемі, акцентуємо на колективній монографії В. Бебика, М. Головатого і В. Репкало "Політична культура сучасної молоді" (1996), в якій розглянуто особливості та шляхи формування політичної культури сучасної молоді у контексті історичної місії, генези української нації.

Вихованню політичної культури старшокласників присвячені дослідження В. Абушика, В. Прянікової, О. Волкова, Є. Зеленова.

Формування політичної культури студентів під час вивчення конкретних дисциплін (загальномовних, математики, географії тощо) відображено в дослідженнях С. Гехтляра, Д. Охременка, П. Шевченкова.

Проблемі формування професійної культури майбутнього вчителя та її окремих складників присвячені наукові праці Т. Бутенко, І. Глазкової, В. Грехнева, В. Гриньової, В. Гриньова, Т. Іванової, В. Кан-Каліка, Я. Коломинського, Н. Крилової, С. Мельничука, А. Мудрика, М. Подберезького, С. Прийми, І. Прокопенка, В. Семиченко, Л. Столяревської, Ю. Соловйової, Г. Шевченко та інших учених.

Водночас проблема формування політичної культури майбутнього вчителя як його професійної риси не знайшла спеціального вивчення у психолого-педагогічних дослідженнях. Немає праць, де були б науково обґрунтовані саме поняття, концептуальні засади, зміст, технологія формування політичної культури майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки.

Мета статті – довести доцільність звернення до компетентнісного підходу для розв'язання проблеми формування політичної культури майбутнього вчителя, визначити сутність і структуру політичної компетентності майбутнього педагога.

Останнім часом щораз більше вчених у своїх дослідженнях, пов'язаних з проблемою професійної підготовки майбутнього вчителя, як теоретико-методологічну основу використовують компетентнісний підхід, що є виправданим, оскільки саме компетентність є важливішим показником професіоналізму, готовності людини до здійснення тієї чи іншої діяльності. Безперечні переваги компетентнісного підходу вже визнано в освітніх системах економічно розвинутих країн. Саме наявність компетентностей дає змогу особистості, зокрема майбутнього фахівця, практично оперувати здобутими знаннями, застосовувати їх упродовж життя та професійної діяльності. Саме тому в своєму дослідженні, предметом якого є формування

політичної культури майбутнього вчителя, одним з концептуальних підходів ми обрали компетентнісний.

Звернення сучасної педагогіки до компетентнісного підходу зумовлено низкою чинників [1].

1. Сутнісні зміни в суспільстві, прискорення темпів соціально-економічного розвитку зумовили пошук нової концепції освіти, котра відображає ці зміни і зорієнтована на відтворення рис особистостей, яких потребує ХХІ століття: мобільності, динамізму, конструктивності, професійної, соціальної особистісно-побутової та інших компетентностей.

2. Завдання модернізації загальної та професійної освіти, необхідність її відповідності потребам особистості й запитам суспільства потребують нового підходу до визначення її цілей, змісту й організації.

3. Система професійної підготовки не в змозі впоратися з потоком інформації, який постійно зростає із дедалі швидшими темпами, тому необхідний принципово новий підхід до конструювання змісту педагогічної освіти, який здатний стимулювати молодого педагога до постійного самовдосконалення, рефлексії особливостей своєї педагогічної діяльності, її самооцінки і корекції.

4. Професійна підготовка майбутнього вчителя повинна бути зорієнтована на застосування можливостей свого предмета для формування в школярів не тільки предметних, а й надпредметних соціальних, комунікативних, когнітивних, інформаційних компетентностей. І сам учитель повинен володіти ними на досить високому рівні.

5. Компетентнісний підхід розглядаємо як єдину систему визначення цілей, відбору змісту, організаційного і технологічного забезпечення процесу підготовки вчителя на основі визначення певних компетенцій, що гарантує високий рівень і результативність професійно-педагогічної діяльності вчителя.

Визначимо сутність поняття “політична компетентність учителя”.

Компетентність (лат. *competens (competentis)*) – належний, відповідний – це властивість особистості, що виражає рівень опанування (освоєння, засвоєння) нею певного соціального досвіду й забезпечує прийняття конкретного рішення в якійсь діяльності.

Проблемі формування професійно-педагогічної компетентності присвячена значна кількість праць сучасних дослідників. Зокрема, питання суті, структури та змісту професійно-педагогічної компетентності розглянуто в працях Л. Карпової, В. Лозової, М. Лукьянкової, А. Маркової, Т. Мельниченко, Т. Мітіної. Закономірності формування та практичне застосування професійно-педагогічних умінь досліджують В. Бондар, І. Бех, Н. Кічук. Феномен професійної зрілості викладача став предметом досліджень Н. Гузій, Г. Троцько.

На підставі теоретичного аналізу досліджень учених щодо різних видів професійної компетентності педагогів (В. Введенський, В. Гриньова, М. Лук'янова, Н. Мурована та інші) ми дійшли таких висновків: політична компетентність учителя – складна, інтегративна властивість фахівця, що зумовлюється суспільною роллю професії вчителя та специфікою його професійно діяльності (вчитель – насамперед вихователь молодих поколінь); структура цієї властивості охоплює чотири компоненти: мотиваційно-ціннісний; теоретично-змістовий (базовий), професійно-діяльнісний (практичний) і професійно-особистісний.

Політичну компетентність учителя визначаємо як систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних рис педагога, що визначає його соціальну зрілість і забезпечує ефективність здійснення ним політичного виховання школярів.

Відповідно до запропонованого визначення політичну компетентність учителя ми розглядаємо як сукупність певних компетенцій, до яких відносимо:

- *аксіологічну*, яка стосується переконань і усвідомлення загальнолюдських цінностей, принципів свободи, рівності й солідарності, що є основою взаємин особи з іншими людьми;
- *когнітивну* – обсяг світоглядних, психолого-педагогічних, науково-методичних знань для здійснення професійної виховної діяльності, а також здатність для їх здобуття;
- *інтелектуальну*, що передбачає володіння комплексом інтелектуально-логічних умінь (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація);
- *регулятивну*, яку становлять здатність жити і співпрацювати з іншими людьми; вміння цілепокладання та планування, мобілізації вольових зусиль; рефлексивні вміння;
- *комунікативну* компетентність – емоційна стійкість; уміння налагоджувати психологічний контакт, вирішувати конфлікти за принципами демократичного права і брати участь у публічних дебатах;
- *громадянську*, що уособлює розвиток громадянськості як професійно-особистісної риси, яка визначає громадянську й життєву позицію, соціальну зрілість та суспільно-корисну діяльність особистості та готовність до ефективного розв'язання нею завдань громадянської освіти у процесі професійної діяльності
- *правову* – знання і усвідомлення свобод, цінностей демократичного суспільства; визнання верховенства права у демократичній державі, знання прав і обов'язків його громадян.

Змістове наповнення визначених компетенцій дає можливість сформувати систему політичних знань і умінь, які характеризують політичну культуру :

- загальні знання про владу, політику, її норми і принципи;
- норми поведінки у суспільстві відповідно до Конституції України;
- знання чинного законодавства, громадянських прав і обов'язків;
- норми моралі українського народу, підтвержені історичною доцільністю і життєвою необхідністю функціонування, виживання і взаємодії з іншими народами та створення повноцінних умов для передачі досвіду, виховних традицій, духовних і матеріальних здобутків суспільства;
- знання і розуміння сутності основних громадянсько-моральних категорій (альтруїзм, національна гідність, добродійність, обов'язок, совість, справедливість, толерантність, честь), які визначають громадянську позицію особистості;
- знання технології формування політичної культури школярів та їх політичного виховання;
- знання власних можливостей, розвиток нахилів і задатків, самовиховання таких особистісних рис, як відкритість, відповідальність, доброта, самоорганізація, самоосвіта, скромність, толерантність, турботливість, чесність, чуйність, щедрість, щирість тощо, засвоєння яких є основою формування поглядів, переконань і конкретних вчинків.

Політичні знання є результатом громадсько-пізнавальної діяльності студентів, у якій розкривається об'єктивна цінність і сутність політичних явищ і фактів. З огляду на це в педагогічному ВНЗ навчально-виховну роботу з формування політичних знань майбутніх учителів не можна зводити лише до політичної освіти. Така робота повинна мати характер організованої активної громадянсько-політичної пізнавальної діяльності, яка б забезпечувала свідоме засвоєння студентами громадянсько-політичних знань і переконань необхідності дотримуватись їх у житті та професійно-педагогічній діяльності.

Політична компетентність не тільки визначає громадянську свідомість і політичну зрілість майбутнього вчителя, його громадянську позицію й особистісні риси, а й поведінку і діяльність. Будучи специфічною, об'єктивно існуючою у суспільстві сукупністю правил, норм і принципів поведінки, політична компетентність матеріалізується у системі відповідних до них дій і вчинків.

Виокремимо групи умінь, які можуть слугувати основою громадянсько-політичної поведінки і вчинків вчителя:

- комунікативні: уміння чітко висловлювати свою думку і слухати співрозмовника, вміння виходити з конфліктних ситуацій, тактовність, прагнення зрозуміти краще опонента, навички ведення бесіди і переконання, доброзичливість, сприйняття інших людей такими, якими вони є;
- конструктивно-організаторські: уміння виконувати завдання у певній послідовності, уміння виявляти ініціативу, організовувати і самоорганізовувати громадянсько-політичну діяльність, уміння виконувати доручення у визначений термін, виконання обов'язків, уміння обґрунтовувати необхідність своїх дій і вчинків, передбачати наслідки своїх дій і вчинків;
- психотехнічні: навички самоспостереження, самооцінки і самоаналізу, уміння гальмувати негативні емоції, самовладання, розуміння себе і оточуючих людей;
- вольові: здатність приймати самостійні рішення, нести відповідальність за результат, виявляти толерантність, витримку, ретельність і старанність у роботі, уміння переступати через себе, мобілізувати внутрішні можливості під час виконання доручення, уміння визнавати власні помилки, уміння обмежувати свої бажання і потреби, здатність до самовдосконалення.

Означені вміння є тією кількісною основою, яка формує якість професійних дій, а також громадянсько-політичної поведінки і вчинків майбутнього вчителя.

Отже, громадянську компетентність майбутнього вчителя у контексті формування його професійної культури слід розглядати як певний проміжний результат. Він має характеризуватися сукупністю об'єктивних та суб'єктивних передумов для виховання соціальної та професійної діяльності, результатом особистісно-професійного розвитку, який є відображенням відповідної компетентності суспільним вимогам та фаховим стандартам. Політична культура є важливою властивістю, світоглядною і психологічною характеристикою особистості, тому вчитель як суб'єкт і організатор процесу громадянського виховання повинен оволодіти достатнім рівнем політичної зрілості, політичної компетентності.

-
1. Антипова В. М., Колесина К. Ю., Пахомова Г. А. Компетентностный подход к организации дополнительного педагогического образования в университете // Педагогика. 2006. № 8. С. 57–62.

2. Карпова Л. Г. Сутність професійно-педагогічної компетентності викладача // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. Х., 2002. С. 14–17.
3. Кічук Н. В. Компетентність саморозвитку майбутнього фахівця: особистісно-орієнтовані технології формування у вищій школі // Наук. вісн. Миколаїв. держа. ун-ту. Педагогічні науки. 2006. Вип. 12. Т. 1. С. 80–87.
4. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. Х., 2002. С.3–8.
5. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: Диагностика и развитие. М., 2004.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма. М., 1993.
7. Мельниченко Г. В. Сутність і структура професійно-педагогічної компетенції // Наука і освіта. 2002. № 3–4. С. 72–74.
8. Троцько Г. В. Шляхи поліпшення підготовки студентів педагогічних вузів до виховної роботи в школі // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 1998. Вип. 7. С. 21–26.

COMPETENCE APPROACH TO THE PROSPECTIVE TEACHER'S POLITICAL CULTURE DEVELOPMENT

Serhij Hrytsai

*Hryhory Skovoroda National Pedagogical Univerity of Kharkiv
Artem Str., 29, UA – 61002 Kharkiv, Ukraine*

The author argues the appropriateness of competence approach in solving problems of forming the prospective teacher's political culture. He defines the essence and structure of the political competence which is presented as a combination of definite teacher's competences (axiological, cognitive, intellectual, regulative, legal, social, and communicative).

Key words: political culture, teacher's competences, competence approach.

**КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ
ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ****Сергей Грицай**

*Харьковский национальный педагогический университет
имени Г. С. Сковороды
ул. Артема, 29, 61002 Харьков, Украина*

Проанализирована необходимость обращения к компетентностному подходу для решения проблемы формирования политической культуры будущего учителя, определены сущность и структура политической компетентности, которая рассмотрена как общность конкретных компетенций будущего учителя (аксиологической, когнитивной, интеллектуальной, регулятивной, коммуникативной, гражданской, правовой).

Ключевые слова: компетентностный подход, политическая культура, политическая компетентность учителя, компетенция.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2008

Прийнята до друку 09.10.2008